

Daniel Bell, Komunitarizam i njegovi kritičari

Jolić, Tvrтко

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2004, 3, 90 - 92**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:195648>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Daniel Bell, *Komunitarizam i njegovi kritičari*, s engleskog prevela Maja Hudoletnjak Grgić, KruZak, Zagreb 2004, 261 str.

Jedna od zanimljivijih knjiga koje su se u pojavile u posljednje vrijeme u našim knjižarama jest knjiga Daniela Bella *Komunitarizam i njegovi kritičari*. Riječ je o autorovoj doktorskoj disertaciji što u većini slučajeva signalizira na suhoparno akademsko štivo namijenjeno tročlanoj komisiji i nekolicini specijalističkih fanatika. No, Bellova knjiga osvaja čitatelja na prvi pogled. Pisana je u obliku fiktivnog dijaloga dvoje starih fakultetskih kolega koji se slučajno sreću u pariškoj brasserie-i La Coupole (102, bd du Montparnasse). Anne je upravo dovršila svoju doktorsku disertaciju *Što komunitarizam jest* te se upušta u raspravu s Philipom, okorjelim liberalom, oko glavnih teza svoje disertacije. Ovo, po formi dramsko djelo (popraćeno didaskalijama i začinjeno briljantnom epizodnom pojavom čangrizivog francuskog konobara), podijeljeno je na pet činova u kojima se iznose i propituju temeljne postavke komunitarizma, pravca u političkoj filozofiji koji se u zadnjih trideset godina u prvom redu oblikovao kao odgovor na snažni zamah liberalizma.

Odabir forme dijaloga autor opravdava već ionako ustaljenom praksom u analitičkoj filozofiji da se uvede neki zamišljeni kritičar “koji bi argumentu mogao prigovoriti to i to”. Dajući kritičaru punopravno mjesto u raspravi, autor ima priliku jasnije izraziti kritiku upućenu argumentu. Prednosti su i izbjegavanje akademskog žargona, što omogućava lakše praćenje rasprave ljudima van filozofske struke, kao i razgovorna dinamika s povremenim nefilozofskim prekidima koja čitatelja duže drži budnim i koncentriranim. Iako Platon i dalje ostaje nedostižan uzor filozofskog dijaloga, Bell mjestimično, posebno u prvom i drugom činu, uspijeva nagnati čitatelja da se identificira s likovima dijaloga, da sam izmišlja argumente u korist ili protiv neke teze. Ipak, dijalogu nedostaje uvjerljivije povezivanje likova s filozofijama koje predstavljaju te se uglavnom ostaje na stereotipima koji se uobičajeno vežu za zagovornike određenih nazora. Komunitarizam se kod Anne ogleda u njenoj bliskosti s obitelji, materinim jezikom, domovinom i poznavanjem njenih običaja, dok je Philip prikazan kao promiskuitetni liberal bez bitnih životnih veza, izgubljen u stranoj zemlji u kojoj ne zna naručiti odgovarajuće vino uz jelo.

Uzimajući u obzir sve vrline i mane Bellova literarnog stila pred nama je prije svega vrijedan znanstveni prinos političkoj filozofiji. Njegova se vrijednost ogleda prvenstveno u tome što nam Bell iznosi temeljne teze komunitarističke filozofije politike, a što predstavlja bitnu novost u literaturi. Naime, filozofi za koje se komunitarizam obično veže (Taylor, MacIntyre, Sandel i Walzer) u svojim djelima nikada nisu iznijeli što je bit njihova pristupa filozofiji politike odbijajući čak i da se svrstaju u red komunitarista (str. 4). Pored tih autora ukazuje se i na izvore komunitarizma u povijesti filozofije, pri čemu se ‘starim komunitaristima’, Aristotelu i Hegelu, pridodaje i Heidegger.

Poveznicu koja bi ipak opravdala njihovo svrstavanje među komunitariste Bell nalazi u kritici triju liberalnih postavki – idejâ jastva, univerzalizma i atomizma – koja je zajednička svim navedenim suvremenim autorima, a koja se temelji na pridavanju znatne važnosti zajednici za konstituiranje našeg osobnog identiteta i naših moralnih i političkih prosudbi. Insistirajući na individualističkoj koncepciji jastva po kojoj se prava vrijednost ciljeva očituje time što ih mi sami racionalno odabiremo, liberali, prema komunitarističkoj kritici, kao pogrešne označavaju sve druge ciljeve koji su postavljeni u zajednici. Nije jasno, vele komunitaristi, zašto bi neko djelovanje bilo

moralno loše samo zato što ga nismo sami promišljeno odabrali nego nam je sugerirano od strane države ili obitelji. Za komunitariste je “normalni način egzistencije onaj nereflektiranog djelovanja na način određen običajima vlastitog društvenog svijeta” (str. 33). Iz toga naravno proizlazi i kritika liberalnog univerzalizma, tj. teze da moralna i politička načela zasnovana s objektivnog stajališta vrijede univerzalno. Nasuprot tome, komunitaristi tvrde da su moralni identitet, a time i moralna i politička načela, konstituirana “konsenzusom zajednice koji se odnosi na ‘pravi karakter društva’” (str. 66) odbijajući time bilo kakvu pretenziju prema univerzalnosti. Treća komunitaristička kritika usmjerena je na negativne društvene i psihološke učinke (usamljenost, razvodi, istrgnutost iz korijena, politička apatija) povezane s atomističkim tendencijama modernih liberalnih društava, a s kojima se liberalizam ne može nositi (str. 7). Ova tri skupa prigovora čine srž komunitarističkog učenja i može se reći da su uvelike utjecala na daljnje oblikovanje liberalizma u posljednjih dvadesetak godina.

Suočen se s ovim prigovorima liberal upućuje na slabe točke komunitarizma. Jedna od njih nalazi se i u tome što se komunitarizam povezuje s etičkim ili kulturnim relativizmom, a to je teško branjiva etička pozicija. Naime, ako je moralnost prihvaćanje normi neke zajednice nije jasno kako bi bila uopće bila moguća kritika nekog morala, budući da bi samo dovođenje u pitanje tih normi bilo po definiciji nemoralno. Komunitaristi se stoga u svakodnevnom političkim razgovorima često označavaju kao konzervativci pa čak i kao ‘natražnjaci’. Uviđajući važnost ovog prigovora, Bell ukazuje na mogućnost komunitarističke kritike morala pozivanjem na ‘pravi karakter društva’ u kojem se očituju valjane moralne norme. Pod pravim karakterom društva misli se na dubinsko samorazumijevanje društva koje ne mora biti osviješteno u svih članova zajednice. Tako, prema Bellu, ispada da je moguće da većina građana nekog društva ne zna prave norme koje odražavaju istinske vrijednosti društva kojemu pripadaju. Moralni kritičar bi se dakle samo trebao pozvati na ‘dubinsko samorazumijevanje’ zajednice te bi opremljen tim spoznajama mogao kritizirati svakodnevnu moralnu praksu svojih sugrađana (II. čin). Čak i ako pretpostavimo da postoje takve norme oko koje odražavaju ‘pravi karakter društva’ i dalje ostaje nejasno tko ima sposobnost ustanoviti koje su to. Je li to država, crkva ili neka strukovna udruga?

Dok su u slučaju poimanja jastva komunitaristi zamjerali liberalima nerealnu sliku čovjeka koji nije samo racionalno biće koje samostalno određuje vlastite ciljeve nego su ti ciljevi bitno konstituirani pripadnošću zajednici, isto bi se tako komunitaristima moglo prigovoriti da imaju nerealnu sliku svijeta u kojemu živimo i načina na koji se konstituira naš osobni identitet. Kako u današnjem svijetu u kojemu se kulture svakodnevno susreću i prepliću raspoznati koja je to zajednica koja bitno konstituira naš identitet? Koja je konstitutivna zajednica djeteta kanadskog rastafarijanca i francuske katolkinje rođenog u Kini a koje odrasta u Siriji? Ni jedan od tri koraka za identificiranje konstitutivne zajednice koja Bell navodi neće nam puno pomoći (III. čin, str. 97–113). Bez obzira koje zajednice formiraju identitet pojedinca, nesporna je činjenica da taj identitet postoji. Kako Bell odbacuje mogućnost da se osobni identitet procjenjuju i odbacuju (str. 98), jedino rješenje koje mu preostaje jest da se takav pojedinac proglasi ‘oštećenom ljudskom osobnošću’.

Iako bi netko mogao primijetiti da je primjer ‘oštećenih ljudskih osobnosti’ koji sam naveo iznimno rijedak, po prostoru posvećenom u knjizi (činoVI III–V) čini se da su upravo povećanje broja ‘oštećenih ljudskih osobnosti’ i s tim povezani problemi ono što najviše tišti komunitariste. Liberalima se s jedne strane prigovara da zagovaraju prevelik državni intervencionizam u pitanjima raspodjele ekonomskih dobara, a s druge da su previše neutralni u promicanju osjećaja zajedništva i komunalne

privrženosti (str. 7–8) što dovodi do ‘kalifornizacije’ društva (str. 12). U skladu s komunitarističkim nepovjerenjem u pojedinca da promjeni bilo što u sebi ili oko sebe, Bell zagovara teoriju iz koje se mogu izvesti ‘pro-komunalne’ političke mjere kao što su obvezna civilna nacionalna služba, ekonomija orijentirana na proizvođača, zaštita ugroženih jezičnih zajednica, stroži zakoni o razvodu ili obrazovanje koje stvara suradnju. Većina ovih mjera dopustiva je pa čak i poželjna i iz perspektive liberalne teorije, s tom razlikom da inicijativa mora doći od pojedinca a ne države. Stoga će i oni uvjereni liberali koje Bell nije uspio prevesti u komunitaristički tabor s mnogo pažnje morati razmotriti prijedloge koji su izneseni u ovoj knjizi.

Tvrtko Jolić
 Institut za filozofiju
 Ulica grada Vukovara 54/IV,
 HR-10000 Zagreb
 tvrtko@filist.fizg.hr

George Herbert Mead, *Um, osoba i društvo sa stajališta socijalnog biheiorista*, priredio i uvod napisao Charles W. Morris, s engleskoga preveo Srđan Dvornik, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb 2003, xxx + 392 str.

Simbolički se interakcionizam, kao izrazito američka grana sociologije, razvio iz rada skupine američkih filozofa koja uključuje Johna Deweya, Williama I. Thomasa i Georgea Herberta Meada. Premda je naziv *simbolički interakcionizam* ponudio Herbert Blumer, koji je sistematizirao osnovnu teorijsku i metodološku poziciju i principe simboličkog interakcionizma, Mead se, među raznim filozofima koji su pridonijeli razvoju te sociološke grane, obično smatra najvažnijom pojavom na tom području.

Meadova knjiga *Um, osoba i društvo* prvi je prijevod ovoga djela na hrvatski jezik, a objavila ju je Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo. Glavni priređivač i autor uvoda je Charles W. Morris, dok je za prijevod s engleskoga na hrvatski jezik odgovoran Srđan Dvornik.

Tijekom svoga rada na Sveučilištu u Chicagu gdje je predavao socijalnu psihologiju Mead se pokazao kao izvrstan predavač, a za njegova se predavanja u predavaonici uvijek tražilo “mjesto više”. No premda izuzetan predavač, nije bio toliko redovit i sistematičan u objavljivanju svojih radova. Tako knjiga *Um, osoba i društvo* nije autorsko djelo u klasičnom smislu, jer nije proizašla iz Meadova pera. Ona je nastala 1934. godine kao rezultat redovitog posjećivanja Meadovih predavanja, a na temelju bilježaka i sjećanja njegovih studenata koji su je, pod uredničkom palicom Charlesa W. Morrisa, sastavili i objavili.

Knjigu čini nekoliko većih dijelova. Prvi dio odnosi se na različita gledišta biheviorizma. Premda ga Mead nije koristio, termin “socijalni biheviorizam” može poslužiti za karakterizaciju odnosa njegove pozicije spram pozicije Johna B. Watsona, jednog od značajnih predstavnika socijalnog biheviorizma. U ovom se dijelu knjige govori o odnosu socijalne psihologije i biheviorizma, biheviorističkom značaju stavova i gesta, o nastanku paralelizma u psihologiji, o paralelizmu i dvosmislenosti